

PRINCIPIILE DREPTULUI ÎN CONTEXTUL DEMOCRATIZĂRII SOCIETĂȚII

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

SUMMARY

General principles of law are basic rules whose content is very general and abstract, sometimes reducible to a maxim or a simple concept. General principles of law are considered to be part of positive law, even if they are only used as subsidiary tools. They constitute necessary rules for the very functioning of the system and, as such, are inducted from the legal reasoning of those entitled to take legal decisions in the process of applying the law, notably the judiciary. They also constitute integrative tools of the system as they fill actual or potential legal gaps.

In this article it is proposed to study the principles of law for elucidation the essence, content and their role in democratic society.

Keywords: law, principles of law, legality, equality, equity, justice, responsibility.

REZUMAT

Principiile generale de drept sînt reguli de bază al căror conținut este foarte general și abstract, uneori, reductibil la o maximă sau un concept simplu. Principiile generale de drept sînt considerate a fi parte a dreptului pozitiv, chiar dacă acestea sînt utilizate doar ca instrumente auxiliare. Ele constituie norme necesare pentru funcționarea sistemului și, ca atare, sînt aplicate de cei care au dreptul de a lua decizii juridice în procesul de aplicare a legii, în special în sistemul judiciar. Ele constituie, de asemenea, instrumente de integrare a sistemului, deoarece sînt în măsură să acopere lacunele legale actuale sau potențiale.

În articolul de față se propune studierea principiilor dreptului în vederea elucidării esenței, conținutului și rolului acestora în contextul democratizării societății.

Cuvinte-cheie: drept, principiile dreptului, legalitate, egalitate, echitate, justiție, responsabilitate.

Introducere. În studiile de specialitate, principiile dreptului sînt determinate a fi acele idei generale, postulate călăuzitoare sau precepte directe care orientează elaborarea și aplicarea normelor juridice într-o ramură de drept sau la nivelul întregului sistem de drept [6, p. 208]; prescripțiile fundamentale care canalizează crearea dreptului și aplicarea sa [2, p. 541]; idei fundamentale, directe ale procesului de formare, dezvoltare și funcționare a dreptului [20, p. 188] etc.

Succint se poate susține că principiile de drept sînt acele idei conducătoare ale conținutului tuturor normelor juridice. Ele au atît un rol constructiv, cît și un rol valorizator pentru sistemul de drept, ele cuprinzînd cerințele obiective ale societății, cerințe cu manifestări specifice în procesul de constituire a dreptului și în procesul de realizare a acestuia [1, p. 91].

Cele menționate justifică necesitatea și actualitatea studierii principiilor dreptului, întrucît doar o bună cunoaștere permite aplicarea și respectarea fidelă a principiilor de drept în procesul creării nor-

melor juridice și aplicării acestora, moment ce garantează eficiența practică a acestora.

Scopul studiului rezidă în abordarea teoretică a principiilor dreptului în vederea elucidării esenței, conținutului și rolului acestora în contextul democratizării societății.

Discuții și rezultate obținute. Originea și natura principiilor dreptului au fost identificate pe parcursul timpului în voința divină, rațiunea umană, conștiința colectivă sau realitatea socială. Temeiul explicativ al acestora, după cum susține prof. N. Popa [16, p. 117-118], poate fi căutat în rațiunea de a fi a dreptului, în specificul acestuia de a fi instrument normativ, în valorile care ghidează dreptul, în realitățile sociale, dar și în conștiința juridică sau, în general, în conștiința umanității.

Prin esență, principiile dreptului sînt rezultatul unei experiențe sociale și o reflectare a unor cerințe obiective ale evoluției societății, ale conviețuirii sociale, ale asigurării aceluși echilibru necesar între drepturile unora și obligațiile altora [2, p. 540]. În același timp, se consideră că acestea sintetizează

ză experiența evoluției generale a dreptului, experiența civilizației [26, p. 197].

Principiile dreptului au forța și semnificația unor norme superioare, generale ce pot fi formulate în textele actelor normative, de regulă, în Constituții, sau dacă nu sînt formulate expres – sînt deduse în lumina valorilor sociale promovate [1, p. 91-92].

Principiile generale ale dreptului îmbrățișează un număr mare de cazuri concrete, ele se pot prezenta sub diferite forme, dar, în special, ca o generalizare de fapte experimentale. Atunci cînd generalizarea acoperă o totalitate a acestor fapte experimentale, sîntem în prezența unui principiu general. Respectiv, existența unor principii directe se impune ca necesară. Ideile directe sînt pentru oameni ceea ce instinctele sînt pentru animale [1, p. 92].

În literatura de specialitate nu există o enumerare unică, exhaustivă a principiilor dreptului, diverși autori plasîndu-se pe diferite poziții. Cu toate acestea, destul de frecvent atestăm următoarele principii: principiul libertății, egalității, echi-

tății, justiției și responsabilității.

Referindu-ne nemijlocit la aceasta, notăm că *libertatea* ca principiu fundamental al dreptului presupune [14, p. 125]:

- elaborarea unor asemenea norme de drept care să garanteze tuturor oamenilor să se realizeze potrivit opțiunilor proprii în relațiile cu ceilalți membri ai colectivității;

- aplicarea legii de către organele abilitate ale statului în așa fel încât să dea siguranța necesară fiecărui individ că este ocrotit în manifestările și acțiunile sale libere, în măsura în care respectă libertatea celorlalți.

E important în acest context că în procesul creator de drept și în acela al realizării normelor juridice să fie corelată libertatea unui individ cu libertatea celorlalți, având în vedere că în societatea umană coexistă libertățile, iar această coexistență se realizează pe temeiul „unor legi drepte”, în sensul că prescripțiile lor facilitează și garantează manifestările și acțiunile libere ale fiecăruia, într-o relație firească cu manifestările și acțiunile libere ale celorlalți.

La acest subiect, prof. N. Popa [16, p. 122] susține că principiul general al *libertății* se difuzează în ramurile dreptului fie sub forma libertăților generale, fie sub forma libertăților individuale. Astfel, dreptul ca sistem normativ specific se opune dezordinii și a tot ceea ce este arbitrar în viața socială, asigurând, în același timp, coexistența libertăților.

Egalitatea ca principiu fundamental al dreptului presupune tratarea tuturor oamenilor în mod egal, soluționarea oricărei probleme conflictuale (de natură juridică) fără nici o discriminare.

Cel mai important document internațional care a consacrat acest principiu este *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [7], care în art. 1 stipulează: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în drepturi”. Deci, toți oamenii au șanse egale și nici o discriminare nu este admisă. Declarația situează principiul egalității alături de cel al libertății, subliniind legătura indi-

solubilă dintre aceste principii de drept. Este firesc să fie așa, pentru că „egalitatea se poate întîlni între oameni liberi, iar libertatea își află expresia între oameni egali”.

Un alt principiu general al dreptului este *echitatea*, care presupune: cumpătare în prescrierea drepturilor și obligațiilor de către legiuitor în procesul elaborării normelor juridice; imparțialitate în distribuirea avantajelor și dezavantajelor în activitatea organelor de aplicare a dreptului.

Experiența demonstrează că în societatea omenească nu există o egalitate absolută, ci una relativă. Între oameni apar unele diferențieri generate de poziția socială pe care o dobîndesc datorită nivelului de calificare, a contribuției personale în obținerea unor rezultate economice sau ca urmare a modalităților neuniforme de acumulare a veniturilor.

Desigur, într-un stat de drept este evidentă necesitatea cunoașterii și promovării exigențelor principului echității atât în procesul legislativ, cât și în activitatea cotidiană de aplicare a legii. În temeiul acestui principiu sînt eliminate situațiile favorizării prin unele reglementări a anumitor indivizi și defavorizării altora. Imparțialitatea și nepărtinirea trebuie să reprezinte ideile călăuzitoare atât pentru legiuitor, cât și pentru judecător [5, p. 62].

În promovarea acestui principiu fundamental al dreptului trebuie avute în vedere diversitatea și multitudinea problemelor existente în diferite medii și sfere ale vieții sociale. Oamenii chemați „să facă legea” și „să aplice legea” trebuie să cunoască și să ia în considerație nevoile și așteptările oamenilor, ținînd seama de statutul lor real. Aplicarea mecanică a dispozițiilor unor norme la toate categoriile sociale poate genera inechități grave, nepermise într-un stat de drept. De aceea, după cum susține pe bună dreptate D. Mazilu, este absolut necesară garantarea obiectivității, imparțialității și nepărtinirii, printr-o repartizare echitabilă a drepturilor și obligațiilor astfel încît principiul echității să nu rămînă un deziderat abstract, ci să devină o realitate cotidiană în raporturile juridice [15, p. 136-137].

Justiția ca principiu fundamental al dreptului presupune opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât și în procesul de aplicare a normelor juridice.

Ca principiu de drept, ideea de justiție domină normele pozitive ale dreptului. Justiția ca finalitate și ca valoare socială, este o reluare în conștiința modernă a noțiunii binelui comun, dar cu care nu se confundă. Diferența dintre aceste două categorii este sesizată de către R. P. Vonica, care afirmă că ideea binelui comun ne propune un ideal social și, în acest sens, norma de drept este concepută ca un ordin general. Ideea de justiție din contra, propune individului un ideal al atitudinilor sale sociale în relațiile diferite în care se implică ca membru al comunității [19, p. 53-54].

Ideea de justiție comportă un dublu aspect: ea constituie o schemă logică a juridicității, o conformitate cu norma juridică și, în același timp, o exigență practică de evaluare a acțiunilor umane. Principiul justiției include, potrivit lui M. Djuvara [9, p. 284]: egalitatea părților, natura obiectivă și logică a analizei cauzei, echitatea și echilibrul, proporționalitatea și echivalența, iar ca elemente de fapt presupune stabilitatea legilor și aplicarea lor uniformă.

Enorma semnificație a justiției rezidă în faptul că prin finalitatea sa constituie unul din principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, întrucît întruchipează idealul în ordinea socială, fiind menită să asigure armonia și pacea socială.

Un alt principiu fundamental al dreptului este principiul *legalității*, apreciat fiind ca principalul mijloc de realizare și promovare în cadrul statului a ordinii juridice, de menținere a unor relații sociale bazate pe lege. În esență, acest principiu presupune recunoașterea supremației legii în toate componentele mecanismului social, în relațiile cotidiene dintre membrii societății [14, p. 123].

În doctrina juridică, în cea mai mare parte, se consideră că noțiunea

de legalitate presupune calitatea de a fi în conformitate cu legea [4, p. 100]. Cu toate acestea, legalitatea se proclamă și, adesea, se consfințește în legislație sub formă de principiu, ea se realizează ca metodă de activitate a tuturor subiecților ce dispun de drepturi și obligații și devine astfel un regim de viață socială a cărei esență constă în respectarea și executarea dispozițiilor dreptului de către participanții relațiilor sociale. În esență, legalitatea reprezintă o idee, o cerință, un sistem (regim) de exprimare reală a dreptului în legile statului, în însăși activitatea de legiferare și de realizare a dreptului [17, p. 21].

În context, sînt relevante și definițiile date legalității. Astfel, N.V. Vitruk notează că legalitatea este, din punct de vedere funcțional, un principiu de edificare și funcționare a statului de drept democratic, o cerință ce privește activitatea organelor de stat, a asociațiilor obștești, a funcționarilor publici, o metodă (mijloc) de exercitare a puterii de stat (politice), un regim al vieții sociale și de stat [21, p. 516].

Potrivit lui V.N. Kudreavțev [25, p. 4], legalitatea presupune un anumit regim al vieții sociale, metodă a conducerii de stat ce constă în organizarea relațiilor sociale prin intermediul edictării și executării stricte a legilor și a altor acte normative. Concomitent, legalitatea este un principiu central al dreptului, de la care derivă toate celelalte principii. Într-un sens mai larg, autorul înțelege legalitatea ca fiind principiul general al organizării statului democratic contemporan, baza asigurării și protecției drepturilor persoanei și menținerii ordinii de drept în stat, temelia funcționării normale a întregului sistem social.

Așadar, legalitatea constituie un atribut indispensabil existenței și dezvoltării unei societăți democratice. Ea este necesară pentru asigurarea libertății și realizarea drepturilor cetățenilor, pentru exercitarea democrației, pentru formarea și funcționarea societății civile, pentru organizarea fundamentată științific și funcționarea rațională a aparatului de stat.

În acest sens, prof. V. Guțuleac susține că stabilirea democrației, realizarea reformelor politice și economice sînt indispensabil legate de consolidarea legalității și a disciplinei, crearea în societate a atmosferei de înaltă moralitate și cultură juridică [10, p. 203].

Este important de precizat că legalitatea este obligatorie pentru toate elementele mecanismului de stat (organele și organizațiile de stat, funcționarii publici), ale societății civile (organizațiile obștești, religioase, sursele de informare în masă independente, asociațiile neformale etc.) și pentru toți cetățenii [23, p. 47].

În prezent, valoarea legalității a fost consolidată prin recunoașterea acesteia ca fiind un principiu fundamental al activității statului, a cărui esență rezidă în obligația tuturor organelor statului și a agenților acestuia să acționeze în strictă corespundere cu cerințele legii (inclusiv ale Constituției [22, p. 17]) [3, p. 168-171]. Cercetătorii susțin că doar datorită respectării principiului legalității este posibilă obținerea unei activități coerente, organizate și ordonate, adică disciplina la nivelul activității statului [8, p. 250]. Totodată, este important că respectarea legalității și a disciplinei constituie condiția de bază a eficacității administrării publice, întrucît încălcarea legalității și a disciplinei aduce prejudicii considerabile statului și societății [11, p. 27].

În context, P. Railean afirmă că perioada contemporană marcată de afirmarea și promovarea valorilor democratice a înregistrat un impact deosebit asupra conceptului și fenomenului *legalității*, exprimat prin [18, p. 19-20]:

- extinderea acțiunii legalității ca principiu de la activitatea de realizare a dreptului (de respectare a legii) la cea de creare a dreptului (activitatea legislativă și normativă);

- accentuarea calității legilor, a conținutului de drept al acestora;

- completarea conținutului normativ al legalității (legea și actele subordonate acesteia) cu normele juridice internaționale (care fiind ratificate de Parlament devin parte

a dreptului intern, avînd un rol prioritar față de legislația internă);

- fundamentarea regimului legalității pe un nivel înalt de cultură și conștiință juridică;

- accentuarea obligativității asigurării și protecției drepturilor și libertăților cetățenilor de către organele de stat și funcționarii publici.

Prin urmare, se poate susține că, în prezent, legalitatea ca principiu fundamental al dreptului are menirea de a asigura acțiunea eficientă a acestuia atît la nivelul membrilor societății, cît și la nivelul aparatului de stat, ceea ce sporește considerabil valoarea dreptului ca ordonator/regulator al relațiilor sociale.

Un alt principiu general al dreptului este cel al *responsabilității*, care implică: promovarea valorilor sociale și umane prin normele juridice și o acțiune conștientă de apărare a acestor valori în procesul realizării dreptului.

Ca fenomen social responsabilitatea exprimă un act de angajare a individului care își asumă consecințele acțiunii sale sociale și care este apreciat în funcție de gradul și conținutul procesului de transpunere conștientă în practică a prevederilor normelor sociale [16, p. 120-130].

Responsabilității, multă vreme, i s-a dat numai o dimensiune morală, considerîndu-se că pe planul dreptului poate fi vorba numai de răspundere juridică pentru faptele comise cu încălcarea normelor de drept sau ca urmare a neîndeplinirii unor obligații juridice prescrise sau asumate.

Dimensiunea juridică a responsabilității s-a impus treptat, devenind, în zilele noastre, unul din principiile generale ale dreptului. El este deosebit de important pentru procesul elaborării dreptului, susține D. Mazilu [15, p. 143], fapt ce presupune, mai întîi de toate, ca cei care fac legile să cunoască cerințele reale ale societății și să selecteze regulile cele mai potrivite să asigure progresul social și uman. Totodată, acest principiu se regăsește și în procesul realizării dreptului. Este relevantă, în acest sens, intervenția dreptului după

săvârșirea faptelor antisociale, prin aplicarea pedepselor prescrise de normele juridice.

Cu toate acestea, în ultimul timp, tot mai mult este accentuată o altă parte a responsabilității, și anume necesitatea fundamentării unei atitudini culturale a individului față de lege, pentru a determina asumarea grijii, a preocupării sale pentru apărarea valorilor materiale și spirituale legitime. În felul acesta, individul nu mai privește legea doar ca o modalitate de sancționare, ferindu-se de ea sau, uneori, ocolind-o, ci ca o necesitate, ca o dimensiune firească a sistemului social, a desfășurării normale a relațiilor între oameni, ca un factor care apără valorile comune ale societății. Responsabilitatea devine astfel o coordonată intrinsecă a comportamentului uman, avînd un rol hotărîtor în realizarea conștiinței, liber consimțită, a dispozițiilor normelor juridice și în prevenirea încălcărilor de lege [15, p. 143-144].

În același timp, trebuie menționat că în noile condiții democratice principiul fundamental al responsabilității a fost reformulat în principiul *responsabilității reciproce a statului și persoanei* [20, p. 198; 12, p. 152-168; 27, p. 6], fiind consacrat în multe state la nivel constituțional. În lumina acestui principiu, se consideră că statul și persoana sînt legați prin drepturi și obligații reciproce, încălcarea sau neonorarea acestora de către oricare dintre părți urmînd să se soldeze cu atragerea la răspundere juridică [20, p. 198].

Elementul central al principiului responsabilității reciproce a statului și a persoanei constă în răspunderea juridică a statului, a autorităților sale și a funcționarilor publici pentru încălcarea constituției, a legii și pentru prejudicierea morală sau materială a persoanei [12, p. 168]. Prin urmare, principiul în cauză este privit ca o necesitate a perioadei contemporane, o condiție indispensabilă edificării și consolidării statului de drept [3, p. 213-214; 20, p. 198].

Așadar, principiile enunțate sînt considerate de o bună parte de cercetători ca fiind fundamentale pentru drept.

În același timp, abordînd problematica principiilor dreptului, nu putem să nu ne referim și la alte idei originale consemnate în doctrina juridică, care într-o anumită măsură privesc subiectul dat din alt punct de vedere.

Este de remarcat, în acest sens, viziunea autorului rus R.Z. Levșiț [26, p. 196], care referindu-se la șirul principiilor dreptului, enumerate de obicei în literatura de specialitate „susține că acestea au mai mult un caracter general ideologic și nicicum un caracter juridic (de drept), dat fiind faptul că ele au pătruns în mai multe sfere ale relațiilor sociale nu numai în cea juridică. Acestea dispun de o semnificație ideologică și educativă, nereflectînd însă esența și specificul dreptului.

În viziunea autorului citat, principiile dreptului trebuie construite reieșind din recunoașterea dreptului ca sistem al ordinii sociale, mijloc al consensului social, cale și mijloc de evitare și soluționare a contradicțiilor. Acestea trebuie să cuprindă întreaga materie a dreptului – ideile, normele și relațiile – și să-i confere o anumită logică, consecutivitate și echilibru.

Din aceste considerente, autorul citat prezintă următoarele judecăți de valoare. Principiile au un rol de orientare în formarea dreptului. Evoluția dreptului merge de la idee la normă, după care, prin realizarea normei, spre practica socială. Deci, începînd cu apariția ideii, care adesea se formează ca principiu, principiile determină și direcționează dezvoltarea dreptului. Astfel, principiul de drept nu se limitează doar la faza de idee juridică (de drept), deoarece doar la apariția sa principiul reprezintă o idee, dar ulterior, dată fiind natura sa juridică, acesta se transformă în alte forme ale materiei dreptului – norme și relații sociale [26, p. 197].

Referindu-se la tipologia principiilor, cercetătorul atestă două clasificări a acestora. Astfel, unele principii sînt consfințite direct în norme, fapt ce determină devenirea lor ca *principii-norme*. Altele nu cunosc o asemenea consacrare expresă, fiind dispersate în mai multe norme. Acestea sînt determinate a

fi *principii deduse din norme* [26, p. 197-199].

Principiile-norme se regăsesc în orice ramură a dreptului, fiind direct consfințite în lege (de ex., în dreptul constituțional – separația puterilor, drepturile omului etc.; în dreptul civil – libertatea antreprenoriatului, dreptul de proprietate etc.; în dreptul muncii – libertatea muncii etc.). La categoria principiilor deduse sînt atribuite următoarele afirmații: „tot ce nu este interzis, este permis”, „tot ce nu este permis, este interzis”, „ascultă și partea adversă într-un proces” etc.

În contextul unei alte clasificări, R.Z. Levșiț atestă trei categorii de principii:

I. Prima categorie caracterizează atitudinea generală față de drept și lege și include următoarele postulate: - fiecare cetățean în parte și societatea în ansamblu, supunîndu-se legii, trebuie să dispună de posibilitatea de a cere și impune respectarea acesteia de către guvernanți; - legea este ceea ce poporul dorește și stabilește; - legile trebuie respectate; - libertatea constă în respectarea legii și nu în ignorarea ei; - cine se folosește de drept nu lezează interesele nimănui; - nere-troactivitatea legii.

II. Cea de-a doua categorie de principii caracterizează atitudinea față de ființa umană ca valoare supremă și cuprinde așa postulate ca: - omul nu trebuie să fie un mijloc de atingere a unor scopuri, dimpotrivă, omul trebuie să fie scopul; - toți oamenii se nasc liberi și egali în drepturi; - omul are dreptul la inviolabilitate; - nimeni nu poate fi învinuit și tras la răspundere penală decît numai prin hotărîre judecătorească în corespundere cu legea, pînă la emiterea căreia omul este considerat nevinovat (prezumția nevinovăției).

III. A treia categorie de principii ține de stabilirea dreptății în cadrul soluționării litigiilor, cu examinarea probelor. Aici pot fi atribuite: - nimeni nu poate fi judecător în propriul proces; - nimeni nu se poate justifica prin necunoașterea legii; - într-un proces se ascultă și partea adversă; - orice incertitudine este în folosul învinuitului; - răspunderea survine numai pentru vinovăție etc.

Desigur, autorul atenționează că acesta nu este un șir exhaustiv al principiilor, el putând fi completat cu altele. Dar, ideea de bază rezidă în faptul că anume o asemenea abordare a subiectului accentuează conținutul juridic al principiilor enunțate și reduce caracterul lor ideologic [26, p. 199]. Astfel, principiile enunțate nu configurează o ordine oarecare în cadrul societății, ci anume ordinea de drept cu pronunțate note de democratism și umanism.

În doctrina juridică românească, o viziune similară atestăm la cercetătorul I. Craiovan [6, p. 209] care susține că principiile dreptului au fost caracteristice și societăților antice. Relevante, în acest sens, fiind următoarele: *Nemo censetur ignorare legem* (Nimeni nu are voie să nu cunoască legea); *Justitia est constanset perpetua voluntas ius suum cuique tribuere* (Justiția este voința statornică și neschimbătoare de a da fiecăruia ce i se cuvine); *Nemo iudex in causa sua* (Nimeni nu este judecător în propriul său proces); *Nemo praesumitur malus nisi prolectur* (Nimeni nu poate fi considerat vinovat dacă nu i se dovedește vinovăția); *Audiatur et altera pars* (Ascultă și partea adversă într-un proces).

Pentru perioada contemporană, savantul reține următorul set de principii generale ale dreptului:

- Nimeni nu poate invoca necunoașterea sau ignorarea dreptului – principiu impus de rolul dreptului în realizarea ordinii sociale, funcționarea societății și asigurarea progresului social;
- Odată consacrate, normele juridice, precum și actele de aplicare a dreptului trebuie respectate de către toți destinatarii prescripțiilor juridice – subiecte individuale sau colective de drept – cerință care conturează principiul legalității;
- Încălcarea dispozițiilor normelor juridice antrenează o reacție socială bine organizată după o anumită procedură și prin implicarea forței de constrângere publică în conformitate cu principiul răspunderii;
- Aplicarea principiului răspunderii nu înseamnă – mai ales în statul de drept – o „stigmatizare” juridică anticipată a persoanei,

prezumția nevinovăției și reținerea doar a elementelor de fapt probate – fiind ridicate la rangul de principiu;

- Soluția juridică corectă, evitarea erorii judiciare, menirea dreptului nu pot fi realizate dacă demersul juridic nu se bazează pe principiul aflării adevărului cu privire la fapte, împrejurări, persoane care cad sub incidența normelor juridice;
- Principiul dreptului la apărare este un adevărat garant al ocrotirii persoanei umane în așa fel încât nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere juridică;
- Autoritatea lucrului judecat desemnează situația juridică ce rezultă din soluționarea definitivă și irevocabilă a unui conflict dedus înaintea judecătii.

În același timp, dintr-o perspectivă contemporană, mai largă, filosofică, politică, socială și care are în vedere interdependența stat-drept, cercetătorul enunță ca principii ale dreptului: democratismul puterii, pluralismul politic, separația puterilor în stat, independența judecătorilor, drepturile omului, pluralismul formelor de proprietate [6, p. 209].

O altă viziune originală asupra acestui subiect atestăm la autorul R. L. Ivanov [24, p. 115-116], potrivit căruia în principiile dreptului sînt reflectate două tipuri de legități: legități ce-și extind acțiunea asupra întregii societăți și legități care caracterizează numai dreptul ca regulator social. Primele formează conținutul așa-numitelor *principii general-sociale* (social-politice). În cuprinsul acestora sînt concentrate trăsăturile esențiale ale relațiilor sociale reglementate juridic. O particularitate specifică a acestora rezidă în faptul că ele nu pot exista și se dezvoltă în afara formei juridice (de exemplu, relațiile de proprietate etc.). Din categoria acestora fac parte: principiul separației puterilor, protecția proprietății, democrația, umanismul etc.

Legitățile sociale caracteristice doar dreptului se întrunesc în conținutul unei alte categorii de principii denumite *special-juridice*. Ele reflectă particularitățile reglementării juridice, determină distincția de alți regulatori sociali și de aceea sînt determinate a fi principii ale

reglementării juridice. La categoria acestora sînt atribuite: principiul libertății, egalității juridice, răspunderii pentru vinovăție, unității între drepturile și obligațiile juridice, unității între dreptul obiectiv și dreptul subiectiv, principiul garanțării de stat etc.

În acest caz, este deosebit de important faptul că principiile general-sociale și cele special-juridice pot fi eficiente doar fiind aplicate corelativ.

Din cele consemnate, putem constata că în majoritatea cazurilor la categoria principiilor fundamentale ale dreptului sînt atribuite legități ce exced sferei juridicului. În viziunea noastră, acest fapt poate fi explicat atît prin rolul pe care îl are dreptul în reglementarea celor mai importante relații sociale din societate, cît și prin legătura strînsă și interdependența dintre drept și alte fenomene sociale. Cert însă este că aceste legități nu pot exista în afara dreptului, care este unicul în stare să le asigure realizarea, protecția și existența *de facto* ca valori sociale [5, p. 70].

În încercarea de a surprinde rolul și necesitatea principiilor dreptului în societatea contemporană notăm că acestea sînt determinate a fi un factor de stabilitate, adaptare și integrare în ordinea juridică, iar din punct de vedere al tehnicii juridice ele completează lacuna, corijează excesele și anomaliiile în procesul de interpretare și aplicare a dreptului.

Prin esență, principiile sînt niște comandamente ale vieții sociale, ele vizînd garantarea ordinii și securității relațiilor sociale, oferind siguranța necesară fiecărui cetățean, prin ocrotirea vieții sale, a bunurilor dobîndite de el în mod legitim.

Semnificația principiilor generale ale dreptului este văzută de cercetătorul D. Baltag în următoarele [1, p. 95-96]:

- trasează linia directoare pentru sistemul juridic. Fără ele dreptul n-ar putea fi conceput. În acest sens, principiile de drept exercită o acțiune constructivă, ele orientează activitatea legiuitorului;

- au un rol important și în activitatea justiției. Cei însărcinați

cu aplicarea dreptului, trebuie să cunoască nu numai „litera legii”, ci și „spiritul său”, iar principiile de drept alcătuiesc chiar „spiritul” acesteia;

- în cazuri determinate, principiile dreptului țin locul normelor juridice, atunci când, într-o cauză civilă sau comercială, legea tace, judecătorul soluționează cauza în temeiul principiilor de drept;

- acțiunea principiilor dreptului are ca rezultat conferirea siguranței (corectitudinii [2, p. 541]) dreptului – garanția acordată indivizilor contra imprevizibilității normelor coercitive – și a concordanței sistemului legislativ – adică concordanța legilor, caracterul lor social (admisibil), oportunitatea lor.

Așadar, principiile fundamentale ale dreptului călăuzesc activitatea de creare și de aplicare a dreptului [15, p. 125]. Rolul acestora este subliniat mai întâi în procesul de creație legislativă. Conținând prescripții esențiale cu privire la construcția normelor juridice și cu privire la procesul realizării dreptului, principiile generale au un rol recunoscut în structurarea și dezvoltarea sistemului de drept.

Principiile orientează activitatea legiuitorului încă din momentul conceperii normei juridice. Având permanent în atenție comandamentele implicate în principiile dreptului, legiuitorul selectează acele cerințe ale reglementării relațiilor sociale, care răspund cât mai bine acestor comandamente.

În același timp, principiile dreptului au un rol excepțional și în procesul realizării normelor juridice. În activitatea de aplicare a dreptului, organele statului au obligația să țină seama de prevederile legii, așa încât normele prescise să fie respectate de toți, atât de către cetățeni, cât și de organele statului. În acest proces, cel chemat să aplice un anume text concret de lege trebuie să țină seama și de „spiritul” acelui text, care poate fi descifrat, înțeles numai prin prisma principiilor dreptului [2, p. 541].

În acest sens, este deosebit de relevantă activitatea judecătorului, care – poate mai frecvent și în situații, adesea mai dificile, ca alte

organe ale statului – urmează să aplice legea atât în litera, cât și în spiritul ei. Este deja un adevăr recunoscut în activitatea judiciară că atunci când „legea tace”, judecătorul dă o soluție în baza principiilor dreptului. Desigur, aceasta nu este regula, ci excepția, deoarece tendința generală este aceea de a stabili prin norme juridice precise și clare cadrul în care urmează să acționeze instanțele de judecată [15, p. 127-128].

Așadar, principiile dau acele garanții necesare indivizilor că normele dreptului sînt aplicate în concordanță cu exigențele fundamentale ale societății.

În perioada contemporană, principiile generale ale dreptului asigură nu numai coerența dreptului intern, ci și compatibilitatea și armonizarea unor ordini juridice diferite, crearea unei ordini juridice noi [5, p. 71].

În acest sens este extrem de semnificativă ordinea juridică comunitară. S-a remarcat în acest caz că recurgerea la principiile generale ale dreptului ca izvoare juridice se impune în mod deosebit avînd în vedere noutatea dreptului comunitar – ca ansamblul regulilor de drept aplicabile în ordinea juridică comunitară – care se află încă în faza consolidării sale spre deosebire de ordinea internă a fiecărui stat care cunoaște o lungă perioadă de evoluție [13, p. 13-14].

Respectiv, din acest punct de vedere sînt considerate ca principii generale [13, p. 13-14]: ▪ protecția drepturilor fundamentale ale omului constituie o superlegalitate comunitară al cărei respect îl impune Curtea de Justiție instituțiilor comunitare; ▪ principiul respectării dreptului la apărare; ▪ principiul egalității, care presupune, în primul rînd, excluderea discriminării, adică un tratament egal al părților în situații identice și comparabile; ▪ principiul certitudinii juridice, potrivit căruia aplicarea legii la o situație specifică trebuie să fie previzibilă; ▪ principiul proporționalității în conformitate cu care mijloacele folosite de autorități trebuie să fie proporționale cu scopul lor; ▪ principiul loialității (solidarității) –

statele membre luînd măsurile corespunzătoare pentru îndeplinirea obligațiilor ce rezultă din calitatea de membru al Uniunii Europene.

Concluzii. În lumina celor expuse, putem conchide că în perioada contemporană semnificația principiilor generale ale dreptului este enormă, în special, pentru societatea noastră, deoarece anume acestora le revine un rol primordial în călăuzirea procesului de democratizare și edificare a statului de drept, de armonizare a sistemului juridic intern cu cel comunitar, necesar integrării europene a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Baltag D. *Teoria generală a dreptului și statului (curs introductiv)*. Cimișlia: TIPCIM, 1996.
2. Capcelea V. *Filozofia dreptului*. Manual pentru instituțiile de învățămînt superior. Chișinău: ARC, 2004.
3. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”).
4. Costachi Gh. *Spre o statalitate democratică și de drept*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2007.
5. Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Ediția a II-a, revăzută și completată. Chișinău: S.n., 2011 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”).
6. Craiovan I. *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001.
7. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998.
8. Diaconu M. *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Monografie. Chișinău: Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2013.
9. Djuvara M. *Ideea de justiție și cunoașterea juridică*. În: Eseuri de filozofie a dreptului. București: Editura Trei, 1997.
10. Guțuleac V. *Bazele teoriei dirijării de stat*. Chișinău, 2000.
11. Guțuleac V. *Drept administrativ*. Chișinău: S.n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”).
12. Iacob I. *Esența responsabilității* –

ții reciproce a statului și a persoanei ca principiu constituțional. În: „Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului”, materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP 2014, p. 152-168.

13. Manolache O. *Drept comunitar*. București: Editura All, 1996.

14. Mazilu D. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 1999.

15. Mazilu D. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a II-a. București: All Beck, 2000.

16. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Actami, 1996.

17. Railean P. *Conținutul și valoarea legalității într-un stat de drept*. În: *Legea și Viața*, 2010, nr. 9.

18. Railean P. *Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2014.

19. Vonica R. P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000.

20. Балгай Д. *Общая теория права. Курс лекций*. Кишинэу: Centrul editorial ULIM, 2009.

21. Витрук Н.В. *Законность: понятие, защита и обеспечение*. В: *Общая теория права*. Под общей ред. проф. В.К. Бабаева. Нижний Новгород, 1993.

22. Гуцуляк В.И. *Административное право Республики Молдова*. Учебник для юридических вузов и факультетов. Chișinău: „Elena – V.I.”, 2007.

23. Дьякону М. *Законность и дисциплина в сфере исполнительной власти: понятие и система способов обеспечения*. În: *Закон и Жизнь*, 2011, № 2.

24. Иванов Р.Л. *О понятии принципов права*. В: *Вестник Омского Университета*, 1996, Вып. 2.

25. Кудрявцев В.Н. *Законность: содержание и современное состояние*. В: *Законность в Российской Федерации*. Москва: Спартак, 1998.

26. Лившиц Р. З. *Теория права*. Учебник. Москва: Издательство Бек, 1994.

27. Поляков С.Б. *Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Нижний Новгород, 2011.

DELIMITAREA DINTRE INDIVIDUALIZAREA LEGALĂ, JUDICIARĂ ȘI ADMINISTRATIVĂ: INTERPRETĂRI DOCTRINARE

Mihai STĂVILĂ,
doctorand ULIM

SUMMARY

In order that the social equity to be real, and the punishment fair, these should be ordered in strict compliance with the principles of differentiation and individualization. A proper attitude in relation to these principles is important for the determination of their place among other principles, their role in the criminal policy and execuțional-criminal, development of theory of punishment.

Taking into account the idea that the individualization of the criminal punishment takes place at the moment of disposition of criminal punishment, but not under development of the regulatory framework in criminal law, we are not the promoters of the idea of delimitation of the legal individualization from the judicial one and administrative. In our vision, the relation between differentiation and individualization of criminal punishment can be presented in the following way: *differentiation of criminal punishment; individualization of criminal punishment; differentiation of criminal punishment execution; individualization of criminal punishment execution*.

REZUMAT

Pentru ca echitatea socială să fie reală, iar pedeapsa echitabilă, aceasta trebuie să fie dispusă cu respectarea strictă a principiilor diferențierii și individualizării. O atitudine corespunzătoare în raport cu aceste principii este importantă pentru determinarea locului lor printre alte principii, rolul lor în cadrul politicii penale și execuțional-penale, dezvoltării teoriei pedepsei.

Luînd în calcul ideea potrivit căreia individualizarea pedepsei penale are loc în momentul dispunerii pedepsei penale, dar nu la etapa elaborării cadrului normativ în materie de drept penal, nu sîntem promotorii ideii de delimitare a individualizării legale de cea judiciară și administrativă. În viziunea noastră, raportul dintre diferențierea și individualizarea pedepsei penale poate fi reprezentat în felul următor: *diferențierea pedepsei penale; individualizarea pedepsei penale; diferențierea executării pedepsei penale; individualizarea executării pedepsei penale*.

Introducere. În literatura juridică se face distincție între diferențierea (numită de unii autori și *individualizare*) pedepsei penale, care se realizează la etapa:

- elaborării legii penale (normei penale [1, p. 478]) și prevederii limitelor pedepsei penale;

- aplicării pedepsei penale [1, p. 478];

- executării pedepsei penale [2, p. 407; 1, p. 478].

Sub acest aspect, V. Păvăleanu, Gh. Alecu, N. Giurgiu etc. menționează că se rețin trei forme de individualizare a pedepselor. Gh. Ivan le conturează sub aspectul a trei faze (făcîndu-se distincție între trei trepte de individualizare, corespunzătoare celor trei faze): *faza*

incriminării faptelor penale (faza de elaborare a legii și prevederii limitelor pedepsei [2, p. 407]), faza determinării concrete a pedepsei (faza de aplicare a pedepsei [2, p. 407]) și faza executării pedepsei aplicate [3, p. 57; 2, p. 407].

În cadrul fiecărei trepte, menționează Gh. Ivan, pedeapsa este individualizată prin activitatea anumitor organe, în anumite limite și cu anumite mijloace, iar sub raportul forței lor obligatorii, treptele de individualizare prezintă o anumită ierarhie, individualizarea legală fiind obligatorie și impunîndu-se în fața individualizării judiciare și individualizării administrative, iar individualizarea judiciară impunîndu-se în fața individualizării